

Reflexe Frederika van Eedena a dalších osmdesátníků v literárních časopisech z přelomu 19. a 20. století

Arnošt Procházka, otec *Moderní revue* a překladatel osmdesátníků

Zuzana Vaidová¹

Úvod

Nizozemská literatura není v českém prostředí naprosto neznámá a ani její recepce není novým tématem. Zásadní roli při seznamování českého publika s nizozemským písemnictvím sehrála Olga Krijtová, která v časopise *Světová literatura*, kde vycházely překlady textů nizozemských a vlámských autorů, publikovala řadu článků o nizozemské literatuře. V oblasti recepce jsou významné práce Wilkena Engelbrechta, který se zabývá reflexí a přijetím nizozemské literatury u nás; zaměřuje se zejména na literaturu 2. poloviny 19. a 1. poloviny 20. století.² Výrazným počinem z poslední doby je pak disertační práce Lucie Smolky Fruhwirtové *Recepce nizozemské literatury v českém literárním kontextu let 1945–2010*.³

Engelbrecht ve svém článku „Zlaté ostruhy, kapitán Bontekoe, modré pondělky. K obrazu nizozemské literatury v Čechách“⁴ vyslovuje domněnku, že srovnání toho, co je považováno v Nizozemsku za součást kánonu, a toho, co je u nás z tamní literatury překládáno, by způsobilo překvapení nejen v odborných kruzích. Hovoří o rozdílném obrazu nizozemské literatury doma a v České republice.⁵ V dějinách nizozemského písemnictví přesto existuje období, kterému se u nás pozornosti dostalo a jehož tvorbu přitom nelze vyškrtnout ze seznamu kulturního dědictví nizozemsky mluvící oblasti. Jedná se o dobu působení tzv. osmdesátníků. Několik jmen z tohoto období najdeme již v *Ottově slovníku naučném*, doslova se zde píše: „Desetiletí 1885–95 vyneslo řadu významných lyriků, schopných soutěže všeevropské.“⁶ O sto let později přiznává tomuto hnutí klíčový význam také Olga Krijtová.⁷

V dalším textu se pokusíme na základě informací zjištěných ve vybraných českých časopisech, které existovaly víceméně souběžně s časopiseckou platformou hnutí a které jí byly podobné svým celkovým zaměřením, „načrtnout skicu“ této literární éry. Jinými slovy, pokusíme se přiblížit hnutí, které se stalo součástí nizozemského kánonu, naznačit jeho význam pro nizozemskou literaturu, ukázat jeho reflexi v českém časopiseckém

prostředí a upozornit zvláště na Frederika van Eedena, z jehož tvorby nám byla, především zásluhou Arnošta Procházky a Miloše Seiferta, zprostředkována část jeho rozsáhlého díla.

Časopisecká reflexe se stala předmětem našeho zájmu ze dvou důvodů: prvním z nich byl význam samotného časopisu pro osmdesátníky a hledání souvislostí mezi ním a jeho českou paralelou, za níž jsme si stanovili *Moderní revue* jako nově vzniklý časopis mladé generace se stálými a výraznými redaktorskými osobnostmi, přičemž o jedné z nich jsme již před zahájením bádání věděli, že přeložila minimálně dvě práce Frederika van Eedena; druhým důvodem byla funkce časopisů v době, kdy neexistovala současná informační média. Zdá se, že časopisy dokázaly poměrně rychle reagovat nejen na domácí politickou, vědeckou a kulturní sféru, ale také na zahraniční literární dění.⁸

Frederik van Eeden

Jan Fontijn, nederlandista, literární vědec, kritik a mimo jiné autor dvoudílné biografie o Frederiku van Eedenovi (1860–1932) začíná jednu z kapitol své knihy slovy: „Nový průvodce byl přesně to, co titul udával: Časopis pro Literaturu, Umění, Politiku a Vědu. Zvláštní na van Eedenově spolupráci s časopisem bylo, že byl činný ve všech těchto oblastech. Díky jeho kritické inteligenci a širokému zájmu byl schopen psát srozumitelné eseje o tématech sociologických, psychologických a uměleckých.“⁹

Co se literatury týká, zabýval se van Eeden v podstatě všemi jejími oblastmi – byl básníkem, prozaikem, dramatikem i kritikem. Kromě toho byl spiritistou, mystikem, filozofem a utopistou. Každá ze jmenovaných činností (vyjma kritické) je „doložena“ českým překladem (viz níže seznam „České překlady děl Frederika van Eedena“). V časopise *De Nieuwe Gids* (*Nový průvodce*, 1885–1943), na jehož založení se podílel, byl 9 let nejen činným přispěvatelem, ale také redaktorem.

Arnošta Procházku (1869–1925), redaktora a zakladatele *Moderní revue* (1894–1925), „šedou eminenci“ české literární scény přelomu 19. a 20. století, zaujal van Eeden svou prozaickou prvotinou *De kleine Johannes* (*Malý Jeník*, 1887), symbolistickou pohádkou pro dospělé, která otevřela první číslo *De Nieuwe Gids*.¹⁰ Symbolistická povaha díla a téma individua váhajícího, neztotožňujícího se se společností a jejími pokřivenými hodnotami byly zřejmě příčinou, proč kniha přitáhla Procházkovu pozornost.

Česky vyšel *Malý Jeník* třikrát. Poprvé v roce 1905 s portrétem autora pocházejícím z dílny Jana Vetha (1864–1925), malíře, básníka, prozaika a jednoho ze spolupracovníků *De Nieuwe Gids*,¹¹ podruhé (jednalo se o „nové prohlédnuté“ vydání) v roce 1919 s dřevorytem Františka Koblihy (1877–1962), malíře symbolisty a spolupracovníka *Moderní revue*. Oba překlady pořídil Arnošt Procházka.¹² Třetí překlad vznikl v nedávné době. V roce 2002 jej jako přepracované vydání Procházkovu textu z roku 1919, tentokrát s ilustracemi Markéty Doubravské, vydalo nakladatelství Fabula. Van Eedenův prozaický debut sklídl velký úspěch v Nizozemsku i za hranicemi jeho vlasti.¹³

Van Eedenova díla byla jeho současníky doma – zejména kolegy osmdesátníky – přijímána různě, dočkala se jak příznivých ohlasů, tak negativního hodnocení. To především proto, že ve van Eedenových knihách je patrný důraz na etickou rovnu díla, což bylo od určité doby v rozporu s jednou linií osmdesátníků. Van Eedenův *Johannes Viator*. *Het boek van de liefde* (1892)¹⁴ nebo sbírka *Ellen, Een lied van de smart* (1891)¹⁵ se už s takovým nadšením jako *Malý Jeník* nikde neshledaly.¹⁶ Z Fontijnova seznamu přeložených děl ve van Eedenově biografii vyplývá, že se mimo češtinu tyto knihy dočkaly už jen německých překladů.¹⁷

Frederik van Eeden byl také psychiatrem a zakladatelem utopické kolonie Walden (na statku Cruysbergen u města Bussum v Nizozemsku). Tato fakta nezmiňujeme samoúčelně, nýbrž proto, že také ona se promítla do autorovy tvorby. Svou vizí nového fungování světa si získal přízeň Miloše Seiferta, který kromě knihy *Johannes Viator* přeložil několik děl jednak tematicky spadajících do oblasti psychologie, jednak vycházejících z van Eedenova osobitého světonázoru. Za všechny jmenujme například *Zázraky a mysticism v staré i nové době* (*Het Hypnotisme en de Wonderen*, 1887; česky 1921) nebo *Radostný svět* (*De Blijde wereld*, 1903; česky 1922).¹⁸

Osmdesátníci

Osmdesátníci byli okruhem umělců, básníků a prozaiků,¹⁹ kteří se v 80. letech 19. století vymezili vůči starší generaci spisovatelů působících převážně v časopise *De Gids* (Průvodce, 1837). Program této mladé generace byl formulován v roce 1882 Willemem

Kloosem (1859–1938) v předmluvě k posmrtně vydané sbírce básní Jacquesa Perka, předmluva se stala jakýmsi manifestem mladých umělců.²⁰ Jejich poetika čerpala inspiraci v přírodě, zdůrazňovala význam momentu, tíhla k vizuálnosti a tím se přibližovala malířskému impresionismu. Osmdesátníci považovali umění za „nejosobnější vyjádření nejosobnějších emocí“ („de aller individueelste expressie van de aller individueelste emotie“). Vůči starší generaci se vymezili jednak svým novým pohledem na umění: „It was a violent course, and time and again the members of the group loudly proclaimed themselves to be revolutionaries who were going to establish an entirely new literature. With unusual vehemence they turned against the preceding generation excepting only Potgieter, Huet and Multatuli, and by mouth of Lodewijk van Deysse [...], the most energetic and abusive critic of the group, pronounced their predecessors 'buffaloes of mediocrity', 'indecent dwarfs', and 'eunuchs of the mind'. New movements are not generally noted for generosity towards the older generation, but no other movement has tried so hard to sweep away at one blow what was written before them. [...] The rank and file of Dutch poets between 1850 and 1880 was undoubtedly mediocre, consisting largely of well-meaning clergymen whose homely and rhetorical poetry was primarily intended for the edification of their audience; [...] The idea of art for art's sake, so enthusiastically embraced by the Movement of the Eighties, was a healthy and necessary reaction to this kind of poetry“;²¹ jednak existencí vlastního časopisu *De Nieuwe Gids*: „The awareness of having discovered a new basis for literature sharpened the desire in Kloos, Verwey and some other young writers to possess a journal devoted entirely to their aims and led in 1885 to the foundation of *De Nieuwe Gids* (The New Guide). The name was polemic and plainly showed that the new journal was going to make a stand against *De Gids*.“²²

Název měsíčníku (úplné znění viz předchozí kapitolu „Frederik van Eeden“) naznačoval podobné zaměření, jaké měly v našem prostředí časopisy *Lumír*, *Moderní revue* nebo *Květy*, s tím rozdílem, že v *De Nieuwe Gids* nebylo v porovnání s českými časopisy věnováno překladům, potažmo cizím autorům a literaturám, tolik pozornosti. K zakladatelům časopisu patřili kromě již jmenovaných, Willema Kloose, Alberta Verweye a Frederika van Eedena, také Frank van der Goes (1859–1939) a Willem Paap (1856–1923).

V českém prostředí reflektoval vznik a existenci hnutí osmdesátníků například Jaroslav Kamper (1871–1911).²³ O mladých umělcích hovoří v jednom ze svých článků v časopise *Rozhledy*: „Vymletým řečištěm valil se proud hollandské poesie, klidný a široký, bez hřímavých peřejí a divokých vírů. [...] Poesie mravná a spořádaná jako lid sám, oplývající moudrými naučeními a – až k zalknutí fádni. Počátkem let osmdesátých hnuly se – díky několika smělym dřívějším průkopníkům – líné a kalné tyto vody a v literatuře hollandské zavládl nový, svěží život, plný touhy po nových obzorech, plný nenávisti k té škrobené, moudré, ale nevýslovně chladné poesii, jež byla vlastně jen stálým galvanisováním dávno mrtvých tvarů. První reformy byly, jak přirozeno, čistě formálního rázu. Noví básníci, kteří již nechtěli hledati látek svých ve staré zbrojnici motivů antických a biblických a kteří také nikterak nejevili chuti naladiti svoje struny k vlasteneckým triádám, kteří chtěli prostě vyjádřiti to, co sami cítili, co hýbalo jejich nitrem, musili přirozeně opovrhovati formou zkosnatělou [...] Stačí srovnati báseň kteréhokoliv moderního básníka hollandského s tím, co psal na př. Willem Bilderijk, nejslavnější básník nizozemský v prvé polovici tohoto století, nebo J. J. L. Ten Kate a P. A. de Genestet, aby jasně vynikl ohromný pokrok, který hollandská poesie nejen obsahově, ale i (a to hlavně) formálně učinila. Nové hnutí stvořilo také vlastní lyriku [...]“²⁴

Krijtová v *Nizozemské literatuře druhé poloviny 19. století* (1987) upozorňuje na fakt, že Kamper si všiml podobnosti mezi nizozemským hnutím a Českou modernou, a v této souvislosti badatelka odkazuje na zmíněnou Kamperovu předmluvu ke Couperusově *Osudu* (srov. zde pozn. č. 24).²⁵ Pokusili jsme se proto najít některé styčné body mezi programem osmdesátníků a manifestem České moderny. Patří mezi ně například shodný pohled na kritiku, která je pro obě skupiny mimo jiné tvůrčí prací. Zatímco Moderna prosazovala „bezohlednost“, osmdesátníci upřednostňovali „vášeň“. Obě skupiny kladly důraz na individualitu v umění.

Několik slov o problematice českého překládání během 19. a na počátku 20. století

S překlady se mohl čtenář na konci 19. století setkat stejně jako dnes v podstatě všude, tj. hrály se hry zahraničních autorů,²⁶ vycházely samostatné knihy i ucelené či

méně ucelené soubory (jak poezie, tak beletrie),²⁷ jež byly publikovány ve speciálních edicích, a běžně byly překladové texty otiskovány nejprve časopisecky.

Podle Jiřího Levého charakterizuje období 70. až 90. let předminulého století překladatelská plodnost, ale i koncepční roztržitost.²⁸ V kapitole „Lumírovci a ruchovcí“ vyzdvihuje dva podle něj nejvýraznější proudy, jejichž hlavními představiteli se stali Jaroslav Vrchlický (1853–1912) a Josef Václav Sládek (1845–1912). Příznačný byl pro ně rozpor ve vnímání důležitosti formy a obsahu, celku a detailu.²⁹

Právě v tomto období se připravila umělecká půda konce 19. a počátku 20. století. Tehdy se slova ujímá Česká moderna, dekadenti, symbolisté nebo F. X. Šalda,³⁰ a v této době vznikají překlady osmdesátníků a autorů písničích v *De Nieuwe Gids*.

Z překladatelských osobností působících na přelomu století bychom chtěli vyzdvihnout Arnošta Procházku, zástupce dekadentní linie české literatury, který kromě četných textů z francouzštiny, dalších románských jazyků, angličtiny, němčiny, ruštiny nebo severských jazyků převedl do češtiny také několik textů nizozemských autorů.³¹ Jeho zájem vzbuzovali ve všech národních literaturách především představitelé dekadence a symbolismu. Byl zastáncem důkladné znalosti jazyka výchozího i cílového, odmítal přizpůsobování díla českému prostředí, natož pak překladatelově individualitě.³²

„Převod, jenž má mít uměleckou hodnotu, může jenom jíti za tlumočením i myšlenky, i formy. Jest na překladateli, aby znal tolik jazyk originálu, aby mohl vycítiti nejen rytmus vět, ale aby poznal, pokud autor odchyluje se od pravidel mluvy, pokud sám si tvoří a jakým způsobem svůj jazyk.“³³

Seznamování s kontextem uměleckého prostředí utvářejícího se za hranicemi naší vlasti fungovalo nejen díky překladům samotným, ale také díky uveřejňování jejich recenzí, nebo recenzí děl sice nepřeložených, ale takových, která podle českých recenzentů stála za povšimnutí. Byly otiskovány i články jinak reflektující cizí literární situaci: přehledy nově vyšlých knih či zprávy informující o zahraničních periodikách, jejich vzniku a obsahu (pro příklady viz níže kapitolu „Konkrétní nálezy“).

Časopisy

„Fenomén literárního časopisu odráží dynamiku literárního života a postavení, chápání i úlohu slovesného umění ve společnosti zvláště významným způsobem. Časopis zachycuje, podněcuje i inventarizuje dobové potřeby a touhy, konfrontuje představy a záměry se skutečností, shrmažďuje, reflektuje a analyzuje soudobé estetické koncepce, programy a normy.“³⁴

Zkoumané období bylo bohaté na periodika zprostředkující texty zahraničních autorů. Z těch, která k nám otevřela dveře těmto autorům, to byly například časopisy *Lumír*, *Moderní revue*, *Květy*, *Niva* nebo *Vesna*. *Lumír*³⁵ i *Květy* fungovaly v pomyslných etapách a pod vedením různých redakcí, také ve *Vesně* se od roku 1882 do roku 1897 vystřídal několik odpovědných redaktorů. Naproti tomu *Moderní revue* fungovala v podstatě nepřetržitě pod vedením Arnošta Procházky a za asistence Jiřího Karáska ze Lvovic (1871–1951).³⁶

„Roku 1894 byli jsme s Procházkou jako kritikové velmi činní v Literárních Listech. [...] V měsíci srpnu tohoto roku – data již nevím – přišel ke mně Arnošt Procházka znenadání záhy po obědě [...] a značně rozčilen ukazoval mi dopis redaktora Literárních Listů profesora Františka Dlouhého, v němž mu psal Dlouhý, že F. X. Šalda naléhá na něj, aby přestal tisknouti Procházkovy a mé články. Dlouhý nám to loyálně oznamoval a prosil nás, abychom u Literárních listů dále setrvali, že je v tom případě ochoten vzdáti se i nejistého spolupracovnictví Šaldova. [...] Radil jsem, aby Procházka psal do Nivy dru Roháčkovi, kam nesahal vliv Šaldův, a kde jsem já již otiskl řadu referátů. Ale Procházkovi se to nehodilo. [...] 1. září 1894 [...] sešli jsme se k první redakční poradě a koncipovali jsme ohlášení nového listu pro noviny, jež jsme oba podepsali, čímž vznikla později nesprávná domněnka, opakovaná i v literární historii, že jsem já také založil Moderní Revui, což není pravda.“³⁷

Koncepce uvedených českých periodik si byly velmi blízké. Časopisy informovaly o dění v uměleckém a společenském světě u nás i v zahraničí a reagovaly na něj.³⁸ Předkládaly texty spojené s literaturou jak naší, tak románskou, slovanskou nebo anglosaskou. Poměrně hojně zastoupení měla literatura oblasti severní Evropy a reflektována byla také literatura nizozemská.³⁹

Moderní revue hned v úvodním čísle uveřejnila, co mělo být záměrem časopisu: „Z cizích literatur předváděti budeme jenom *nejvýznačnější* moderní autory, *především u nás neznámé*. [...] Konečně budeme pěstovati *drobnou kritiku knih domácích a cizích*.“⁴⁰

Časopis *Lumír* zase v roce 1905 deklaruje, že „má býti obrazem českého života literárního, uměleckého, kulturního a má seznamovati čtenáře též se všemi pozoruhodnými a pro nás poučnými zjevy v literaturách slovanských i cizích.“⁴¹

Konkrétní nálezy

První zmínku týkající se soudobé nizozemské literatury, osmdesátníků, nacházíme v časopise *Lumír* v oddíle nazvaném „Feuilleton. Z belletrie nizozemské“: „V duševním vývoji všech národů vidíme, že tentýž úkaz stále se opakuje. Noví spisovatelé, noví umělci, noví skladatelé bouří se proti tomu, co uvádělo jejich dědy v nadšení a co dosud uspokojuje otce jejich. Tito mladí lidé sražení z počátku zevnějším odporem v pevný šik, poznenáhlu dobudou si, čeho chtěli, uznání, stávají se sami ideály svých současníků a pak podle stupně svého úspěchu rozpadnou se mezi sebou a poznenáhla sami stávají se zastaralými novému mladému pokolení, které podniká esthetickou revoluci. Také v literatuře nizozemské, u nás tak málo známé, děje se a děje v posledních letech takový obrat. Této chvíle jest v Holandsku šik mladých mužů, od 25–30 let, kteří mnohdy až divoce odsuzují vše, co za posledních čtyřicet roků v jejich vlasti napsáno [...] Zahajitelem nové školy byl Jacques Perk, mladistvý poeta, jenž psal poněkud pod vlivem Shelleya a nizozemského Browninga, Potgietera. [...] Sonety Perkovy staly se heraldy nové poetické literatury.“⁴²

Z celého textu lze usuzovat, že autor se v nizozemské literatuře dobře orientuje, některé informace prezentované v článku naznačují hlubší znalost tohoto literárního prostředí. Je zde osvětlena situace již před nástupem osmdesátníků, kromě spisovatelky Gertruide Bosboom-Toussaintové (kterou nazývá poslední „velkou novellistkou“), hovoří o třech spisovatelích stojících na pomezí generací: Edwardu Douwesi Dekkerovi (naznačuje téma jeho knihy *Max Havelaar*, 1858),⁴³ Conradu Busken-Huětovi (ten je čtenářům představen jako kritik, esejista a redaktor časopisu *Nederlandse Spectator*) a o Carlu Vosmaerovi (který je zde uveden coby básník napadaný novou generací, přestože i v jeho práci se dají vysledovat stopy nového umění). Přes poslední jmenovaného autor přichází autor textu k Willemu Kloosovi a Jacquesu Perkovi. Hovoří o založení *De Nieuwe Gids* a nezapomíná v této souvislosti zdůraznit van Eedenova *Malého Jeníka* (vychází v prvních třech číslech *De Nieuwe Gids* na pokračování; viz pozn. č. 10). Z dalších spolupracovníků časopisu jmenuje Lodewijka van Deyssela (je představen jako „enfant terrible nové školy“ a z jeho díla autor textu uvádí první dvě prózy – *Een liefde* [Láska] a *De kleine Republiek* [Malá republika]), Jacquesa van Looye, Franse Netschera, Arije Prinse, Alberta Verweye i Hermana Gortera. Znovu pak zmiňuje Willema Kloose a text uzavírá Louisem Couperusem. Téměř o každém z autorů je podána alespoň stručná informace/charakteristika nebo je uvedeno některé jeho dílo. Zaznamenán je, jak už bylo řečeno, momentální stav literatury, cesty, jakými se soudobá nizozemská literatura ubírala a dále ubírá.

„Pozoruhodno jest, že nová nizozemská škola pokládá naturalismus za pochovaný. Všichni obracejí se k *sensitivismu*. Tento hollandský sensitivismus není nikterak nepodoben francouzskému *symbolismu* a dá se očekávat, že vyjdou brzy v Holandsku knihy podobné prose Mallarméově a veršům Moréasovým.“⁴⁴

O rok později se v témže časopise (*Lumír* 22, 1893, č. 5, s. 60), v oddíle „Feuilleton. Z literatur zahraničních“, setkáváme s nizozemskou literaturou (tentokrát však pozornost rubriky není upřena jen na ni). V části nazvané „Hollandská“ (rozuměj literatura) je čtenář obeznámen s významnými počiny posledních let. Svůj výčet autor textu otevírá představením Louise Couperuse (1863–1923), osobností, již byl minulý článek uzavřen. Z jeho děl jmenuje *Eline Vere* (1889) a *Eene illusie* (1892). Po Couperusovi následuje Frans Netscher a jeho románový debut *Egoïsme* (1893), který byl skutečně novinkou, uvážíme-li, kdy vyšlo pojednávané číslo časopisu. Fejeton nás upozorňuje, že van Eedenův *Johannes Viator* (1892) způsobil v kritických kruzích rozruch. Dále je zmíněna kniha *Gekken* (1892) Jacoba van Looye, spisovatele, malíře a představitele hnutí.⁴⁵ V textu najdeme mimo jiné několik jmen autorů, kteří se věnovali literatuře s koloniální tematikou, ale také jméno naturalisty Marcella Emantse (považovaného za předchůdce osmdesátníků) a v neposlední řadě zástupkyni ženského pokolení v hnutí osmdesátníků, básnířku Héléne Swarthovou.

Čtyři její básně byly otisknuty v časopise *Vesna*, ve všech případech se jednalo o překlady Arnošta Procházky.⁴⁶ Jsou to: „Opuštěná cesta“ (*Vesna* 12, 1893, č. 5, s. 80), sonet „Nepřítel“ (Tamtéž, č. 9, s. 147), „Mrtvé děcko“ (Tamtéž, č. 20, titulní list) a „Procesí“ (*Vesna* 13, 1894, č. 15, s. 246).

Také v *Moderní revue* (1895, sv. 1) se čtenář tohoto periodika seznamuje s tvorbou jednoho z osmdesátníků spojeného s časopisem *De Nieuwe Gids*. Jedná se o text s názvem „Sen“ od dosud nejmenovaného Franse Erense (1857–1935), překladatelem byl Arnošt Procházka.⁴⁷ Od téhož autora byla v češtině o 14 let později publikována další ukázka z jeho tvorby, tentokrát v *Květech* (31, 1909, kniha 62). Jednalo se o úryvek nazvaný „Konference“ z nevydaného románu *Het dorp*,⁴⁸ přeložený J. Sychrou.⁴⁹

I čtenáři *Lumíra* (24, 1896, č. 16) se dočkali ukázky z tvorby spisovatele, jehož tvůrčí počátky jsou spjaty s novým hnutím (jeho výše zmíněná *Eline Vere* je považována za jeden z holandů tvorby osmdesátníků). Jednalo se o Couperusovu „Dušičku“,⁵⁰ kterou z holandštiny pro časopis údajně přeložil V. Kuneš.⁵¹

V témže roce vyšel také článek, z něhož bylo citováno výše v kapitole „Osmdesátníci“. Jaroslav Kamper zde kromě záležitostí popsaných v citaci představuje knihu *Dichters van dezen tijd (Básníci současnosti, 1894)*⁵² a autory, z jejichž tvorby jsou v ní publikovány ukázky. Z jeho slov je patrné, nakolik jej soubor oslovil. „Kniha tato s jemným vkusem podává na necelých stopadesáti stránkách krásný výbor moderní poesie hollandské a zároveň obraz jejího charakteru.“⁵³ V druhé části textu seznamuje Kamper čtenáře s uměním Héléne Swarthové.

Další zmínku o knize nizozemského autora, která vypovídá o literatuře nizozemských současníků, kolegů literátů Arnošta Procházky, se podařilo dohledat v *Moderní revue* (1897, svazek 6). V rubrice „Kritika“, část „Knihy“ upozorňuje zřejmě Procházka (nebo S. K. Neuman)⁵⁴ na počín Willema Kloose *Veertien jaar literatuur-geschiedenis. 1880–1893 (Čtrnáct let z dějin literatury, 1898)*: „Sbírka článků, vzniklých za dobu čtrnácti let, obsahujících tak v celku přehled všeho, co vynikajícího bylo stvořeno v hollandské literatuře. Jsou tu pouhé referaty, vedle důkladných a pronikavých rozborů, jako polemické výpady. Vše posuzováno je ze stanoviska moderního, pokrokového, nepředpojatého. Bude to věru dobré ‚stavivo pro budoucího literárního historika‘, materiál, psaný ‚s vážností a dobrou vůlí‘.“⁵⁵

Událostí, která by neměla zůstat nepovšimnuta, je už zmíněný překlad van Eedenova „Het krabbetje en de gerechtigheid“ (nizozemsky vyšel v *De Nieuwe Gids* 2, 1887, č. 1, s. 144–149). Tento příběh se totiž dočkal trojího publikování: dvakrát časopisecky – jednou v *Lumíru* (26, 1898, č. 28) s titulem „Ráček a spravedlnost“, v překladu Otakara Kampera (1878–1942), podruhé v *Moderní revue* (1905, sv. 16) pod názvem „Malý krab a spravedlnost, pohádka Windekindova“ (označení doslovně odpovídá originálnímu), pohádka tu byla doplněna Vethovým portrétem van Eedena, a konečně do třetice vyšel text knižně u nakladatele Vilímka v souboru *1000 nejkrásnějších novel, 1000 světových spisovatelů*.

V roce 1905, tedy ve stejném roce, kdy vyšel první překlad van Eedenova *Malého Jeníka*, se v *Lumíru* objevila pochvalná recenze této knihy. Pod šifrou J. R. ji zřejmě uveřejnil Alexandr Bačkovský.⁵⁶

Na závěr doplňujeme přehled⁵⁷ toho, co ve sledované době ve spojitosti s hnutím osmdesátníků a Frederikem van Eedenem v českých, především literárně zaměřených časopisech vyšlo, informací o sonetu uveřejněném v *Moderní revue* (1913, sv. 27). Jedná se o sonet Jacquese Perka ze sbírky sonetů *Mathilde. Een sonnettenkrans* (1879), který nese název „Spánek“ a který, jak stojí pod názvem básně, „z hollandštiny přeložil Josef Hořan“.⁵⁸

Závěr

Osmdesátníci nebyli slepým ramenem v nizozemské literatuře, byli přirozeným stupněm v jejím vývoji, který – jak bylo řečeno v úvodu a jak jsme se pokusili doložit na zjištěných dobových textech – přinesl výrazné změny do nizozemského slovesného umění. Snad se podařilo ukázat, že český čtenář časopisů konce 19. a počátku 20. století sice nebyl zahlcen literárními texty z produkce osmdesátníků a Frederika van Eedena, nicméně měl možnost se s nimi setkat a rozhodně mu byl zajištěn reprezentativní přísun informací o tom zásadním, co se v nizozemské literatuře dělo. Pokud snad v tehdejších periodikách

nebyla zprostředkována vrcholná díla té doby, pak tu zcela prokazatelně byly představeny ukázky autorů, kteří zůstali v nizozemských učebnicích literatury zapsáni do současnosti.

Tento článek vznikl jako výstup projektu studentské grantové soutěže IGA č. FF_2012_049, projekt je evidován pod názvem Recepte díla Frederika van Eedena v české literatuře s důrazem na překlady jeho díla od Arnošta Procházky: paralely mezi oběma spisovateli a mezi jejich literárními prostředími.

České překlady děl Frederika van Eedena

- „Ráček a spravedlnost“, přel. Otakar Kamper, *Lumír* 26, 1898, č. 28, s. 335–336.
- „Malý krab a spravedlnost, pohádka Windekindova“, přel. Arnošt Procházka, *Moderní revue* 1905, sv. 16, s. 480–487.
- Malý Jeník*, přel. Arnošt Procházka, Praha, Kamilla Neumannová 1905.
- „Malý krab a spravedlnost“, přel. Arnošt Procházka, in: František Sekanina (ed.), *1000 nejkrásnějších novell, 1000 světových spisovatelů*, sv. 13, Praha, J. R. Vilímek [1911], s. 58–64.
- „Ellen“, přel. Arnošt Procházka, in: *Cizí básníci*, sv. 127, Praha, Kamilla Neumannová 1916, s. 42.
- Johannes Viator. Kniha lásky*, přel. Miloš Seifert, Praha, Kamilla Neumannová 1919.
- Malý Jeník*, přel. Arnošt Procházka, Praha, Kamilla Neumannová 1919.
- Zázraky a mysticism v staré a nové době*, přel. Miloš Seifert, Královské Vinohrady, Sfinx 1921.
- Otevřený list skautům*, přel. Miloš Seifert, Praha, Federace čsl. Skautů 1922.
- Radostný svět. Úvahy o člověku a lidské společnosti*, přel. Miloš Seifert, Praha, Sfinx 1922.
- „Studie o snech“, in: *Studie o snech*, přel. Bohuslav Rovenský, Praha, Sfinx 1922, s. 5–31.
- Bratři (De Broederveete)*, přel. Miloš Seifert, Praha, J. Otto 1934.
- „Leknín“, přel. Olga Krijtová, in: Veronika Havlíková, Olga Krijtová a Jana Pellarová Irmannová (eds.), *V Nizozemsku už nechci žít*, Praha, Mladá fronta 2007, s. 157.

Ostatní osmdesátníci

- Louis Couperus
- „Een ziertje“, *De Gids* 54, 1890, č. 1, s. 162–173. Dostupné z: http://www.dbnl.org/tekst/_gid001189001_01/_gid001189001_01_0005.php [4. 5. 2013].
- „Dušička“, přel. V. Kuneš, *Lumír* 24, 1896, č. 16, s. 186–189.
- Osud*, přel. Jaroslav Kamper, Praha, J. R. Vilímek [rok vydání neúveden].
- Frans Erens
- „De Conferentie“, *De Nieuwe Gids* 5, 1890, č. 2, s. 1–11. Dostupné z: http://www.dbnl.org/tekst/_nie002nieu05_01/_nie002nieu05_01_0032.php [4. 5. 2013].
- „Sen“, přel. Arnošt Procházka, *Moderní revue* 1895, sv. 1, s. 109.
- „Konference“, přel. J. Sychra, *Květy* 31, 1909, kniha 62, s. 726–129.
- Jacques Perk
- „Spánek“, přel. Arnošt Procházka, *Moderní revue* 1913, sv. 27, s. 181.
- „Spánek“, přel. Arnošt Procházka, in: *Cizí básníci*, sv. 127, Praha, Kamilla Neumannová 1916, s. 68.
- Hélène Swarthová
- „Opuštěná cesta“, přel. Arnošt Procházka, *Vesna* 12, 1893, č. 5, s. 80.
- „Nepřítel“, přel. Arnošt Procházka, *Vesna* 12, 1893, č. 9, s. 147.
- „Mrtvé děcko“, přel. Arnošt Procházka, *Vesna* 12, 1893, č. 20, titulní strana.

„Procesí“, přel. Arnošt Procházka, *Vesna* 13, 1894, č. 15, s. 80.
 „Bdění u mrtvoly“, přel. Arnošt Procházka, in: *Cizí básníci*, sv. 127, Praha, Kamilla Neumannová 1916, s. 97.

Poznámky:

- 1 S poděkováním profesoru Wilkenu Engelbrechtovi za jeho pomoc a radu.
- 2 Jeho články však bohužel, až na výjimky, nejsou doposud publikovány v češtině.
- 3 Lucie Smolka Fruhwirtová, *Receptce nizozemské literatury v českém literárním kontextu let 1945–2010*, disertační práce, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2011.
- 4 Wilken Engelbrecht, „Zlaté ostruhy, kapitán Bontekoe, modré pondělky. K obrazu nizozemské literatury v Čechách“, in: Milan Hrala a Jovanka Šotolová (eds.), *Český překlad II (1945–2004)*, Praha, Univerzita Karlova 2005, s. 219–226.
- 5 Tamtéž, s. 227. Je zřejmé, že případný zkrácený obraz národních literatur se netýká jen těchto dvou kulturních oblastí.
- 6 Adolf Holk, „Nizozemí (literatura)“, in: *Ottův slovník naučný: Illustrovaná Encyklopædie obecných vědomostí*. Osmnáctý díl (Navary – Oživnutí), Praha, J. Otto 1902, s. 370.
- 7 Hans Krijt a Olga Krijtová, *Průvodce dějinami nizozemské literatury*, Praha, Panorama 1990, s. 131.
- 8 Jelikož následující článek je věnován především časopisecké reflexi, je jméno Miloše Seiferta, překladatele největší části van Eedenova díla, zmíněno jen okrajově, naopak Procházkové osobnosti coby zakladatelé a redaktorovi *Moderní revue* je věnováno pozornosti více.
- 9 [Překlad do češtiny Z. V.] „*De Nieuwe Gids* was precies wat de ondertitel aangaf: een tijdschrift voor Letteren, Kunst, Politiek en Wetenschap. Het bijzondere van Van Eedens medewerking aan het tijdschrift is dat hij op al deze terreinen actief is geweest. Dank zij zijn kritische intelligentie en zijn zeer brede belangstelling was hij in staat over sociologische, psychologische en artistieke onderwerpen te schrijven in vaak goed leesbare essays.“ Jan Fontijn, *Tweespalt. Het leven van Frederik van Eeden tot 1901*, Amsterdam, Querido 1990, s. 203.
- 10 *Malý Jeník* vycházel v *De Nieuwe Gids* na pokračování, knižně byl poprvé vydán v roce 1887.
- 11 Jan Veth byl autorem obálky prvního nizozemského vydání *Malého Jeníka*; kniha obsahovala také jeden z jeho leptů.
- 12 Oba vyšly, jak je v knihách uvedeno a jak vyplývá z korespondence mezi spisovateli, se svolením autora. Korespondence Procházkova van Eedenovi je přístupná ve fondu Bijzondere Collecties Universiteitsbibliotheek van Amsterdam (XXIV C 67); dopisy psané van Eedenem, adresované Procházkovi, jsou k dispozici v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze (sign. 110/37/106–107).
- 13 Svědčí o tom četnost zahraničních překladů. Kniha se dočkala dokonce čínského vydání, viz chronologicky i abecedně řazený seznam překladů in Jan Fontijn, *Tweespalt, Het leven van Frederik van Eeden tot 1901*, s. 517–519 a 522–523.
- 14 Česky vyšla kniha v roce 1919 v překladu Miloše Seiferta (1887–1941) jako *Johannes Viator. Kniha lásky*; i tato kniha byla autorizována.
- 15 Jeden ze sonetů této sbírky nám zprostředkoval Arnošt Procházka. Informuje o tom už v dopise Van Eedenovi. Dopis sice není datován, ale datum je uvedeno v odpovědi Procházkovi – „Le 28e Janvier 1905 [28. ledna 1905]“ (Dopisy: 110/37/106–107). Lze tedy předpokládat, že se skladba někde objevila již před tím, než byla publikována v souboru *Cizí básníci* (1916), stejně jako tomu bylo v případě Perkova sonetu „Spánek“ („Sluimer“) otištěného v roce 1913 v *Moderní revue* (viz zde kapitulu „Konkrétní nálezy“). Do knihy *Cizí básníci* zařadil Procházka také báseň „Bdění u Mrtvoly“ („Doodenwake“) Héléne Swarthové (o autorce viz zde kapitulu „Konkrétní nálezy“).
- 16 Albert Verwey (1865–1937), jeden z význačných osmdesátníků a rovněž redaktor *De Nieuwe Gids*, se dokonce k těmto dvěma textům vyjádřil knihou *Letterkundige kritiek. Frederik van Eeden: Ellen – Johannes Viator* (1894), v níž mimo jiné srovnává van Eedena s Beetsem (generačně starším básníkem) a vyčítá mu, oproti Beetsovi, nevěrohodnost a nepřirozenost. Může se to zdát s podivem, když si uvědomíme, jak osmdesátníci nahlíželi na tvorbu svých předchůdců. Verwey svůj postoj vysvětluje tím, že u van Eedena nalézá překvapivě obdobnou křesťanskou rétoriku, jakou lze – coby bytostnou součást jejich děl – vnímat u básníků starší generace. U van Eedena, básníka moderní doby, je však podle Verweye taková rétorika

přežitkem, krokem zpět. Srov. Albert Verwey, *Letterkundige kritiek. Ellen – Johannes Viator*, Amsterdam, D. De Voogd 1894, s. 9–12.

17 Srov. Jan Fontijn, *Tweespalt. Het leven van Frederik van Eeden tot 1901*, s. 522–525. Je však třeba vzít v úvahu, že Fontijnův seznam není kompletní, chybí v něm například záznam o českém překladu sonetu z *Ellen*, není zde uveden ani překlad, resp. překlady (podrobněji níže) pohádky *Het krabbetje en de Gerechtigheid. Door Frederik van Eeden*. Jeden z překladů této pohádky je uveden ve van Huffelově seznamu in A. J. van Huffel, „Eeden, Frederik van“, in: *Nederlandse schrijvers in vertaling (van Marcellus Emants tot Jan Eekhout)*, Leiden, E. J. Brill 1939, s. 33–38, ale ani tento seznam není úplný.

18 O knize *Radostný svět* se zmiňuje Olga Krijtová ve svém článku „Kam půjdou děti radostných světů?“ otištěném ve *Světové literatuře* (35, 1990, č. 1, s. 252–255), který nejen svým titulem odkazuje k textu knihy. Krijtová zde vzpomíná, kromě van Eedenova pokusu o spasení lidstva založením kolonie Walden, Miloše Seiferta, a to jako neúnavného van Eedenova překladatele (srov. tamtéž, s. 252–253). Seifertovy dopisy stejně jako zmiňované dopisy Procházkovy a několik odpovědí van Eedena jsou uloženy v oddělení Bijzondere Collecties Universiteitsbibliotheek van Amsterdam. V dopise z 24. 7. 1914 Seifert píše, že by rád zprostředkoval překlad celého van Eedenova díla: „Je veux édire avec M. Petel tous Vos grand ouvrages sous titre 'Les ouvrages de Fredric van Eeden.' Pour moi ce serait une fête d' interpréter vos paroles en langue tchèque. [...] Veuillez bien m'écrire le plus tôt possible si Vous consentez et si Vous me donnez l'autorisation pour Vos ouvre. En même tempes, ayez la bonté de m'indiquer les librairies où ont parus les originaux.“ (Dopisy: 1914: XXIVC 75). Seifert dokonce van Eedena osobně navštívil a napsal o tom knihu s výmluvným názvem *U básníka Frederika van Eedena* (Praha, B. Kočí 1922). Jak konkrétní dopisy, tak samotná kniha dosvědčují velkou náklonnost Seiferta k van Eedenovi.

19 Někdy tak byli označováni i malíři tohoto období, umělci byli často v úzkém kontaktu, vzájemně spolupracovali a mnohdy na sebe nějakým způsobem navazovali. Jednalo se o malíře impresionisty, v Nizozemsku se v této souvislosti hovoří o představitelích tzv. haagské a amsterdamské školy. Představitelé haagské (starší) školy inklinovali více k námětům z přírody, reprezentanti amsterdamské (mladší) školy nacházeli inspiraci ve městě. Jak podotýká Gerard Brom ve své knize *Hollandse schilders en schrijvers in de vorige eeuw*, malířů se na rozdíl od představitelů *De Gids* a *De Nieuwe Gids* generační rozpor netýkal. Srov. Gerard Brom, *Hollandse schilders en schrijvers in de vorige eeuw*, Rotterdam, W. L. & J. Brusse's uitgeversmaatschappij 1927, s. 110.

20 Jacques Perk, *Gedichten. Met voorrede van Mr. C. Vosmaer en inleiding van Willem Kloos*. Sneek, Pijttersen 1882.

21 Reinder P. Meijer, *Literature of the Low Countries. A short history of Dutch literature in the Netherlands and Belgium*, Cheltenham, Stanley Thornes 1971, s. 234.

22 Tamtéž.

23 Kamper měl pravděpodobně nizozemské předky (srov. Ludmila Lantová, „Jaroslav Kamper“, in: Vladimír Forst (ed.), *Lexikon české literatury*, Osobnosti, díla, instituce 2 (H–L), Sv. II K–L, Dodatky A–G, Praha, Academia 1993, s. 646–647) a zcela jistě měl kontakty s nizozemským prostředím. Vypovídá o tom poděkování v závěru předmluvy k jeho překladu Couperusova *Osudu* (srov. Jaroslav Kamper, „Předmluva“, in: Louis Couperus, *Osud*, přel. Jaroslav Kamper, Praha, J. R. Vilímek [1896 nebo 1897]), zřejmě odtud pramení jeho znalost tamního literárního prostředí.

24 Jaroslav Kamper, „Z literatury hollandské“, *Rozhledy* 6, 1896, č. 4, s. 175.

25 Olga Krijtová, *Nizozemská literatura druhé poloviny 19. století*, Praha, Univerzita Karlova 1987, s. 33–34.

26 Jak vyplývá z některých kritických ohlasů v časopisech, ne vždy šlo o překlady dobrých her od dobrých autorů.

27 Za beletristické soubory uveďme například *1000 nejkrásnějších novell. 1000 světových spisovatelů* nakladatele J. R. Vilímka (Praha 1911), za básnické soubory například *Cizí básníci* z edice Knihy dobrých autorů Kamilly Neumannové (sv. 127, Praha 1916), v nichž vyšly i texty námi hledaných autorů.

28 Jiří Levý, *Česká teorie překladu*, 1. díl, Praha, Ivo Železný 1996, s. 169.

29 Tamtéž, s. 169–186.

30 Tamtéž, s. 187.

31 Srov. například článek Lucie Koryntové „Arnošt Procházka překladatel“ v časopise *PLAV* (III, 2007, č. 7–8, s. 87–89).

- 32** Pudlač, „Jak překládati“, *Moderní revue* 1907, sv. 19, s. 262. Pudlač = jeden z pseudonymů Arnošta Procházky (srov. Jarmil Krecar, „Pseudonymy Arnošta Procházky“, *Moderní revue* 1925, sv. 15, s. 69).
- 33** Pudlač, „Jak překládati“, s. 260.
- 34** Jiří Zizler, „Moderní revue a české revuální časopisectví“, in: Zdeněk Hrbata a Otto M. Urban (eds.), *Moderní revue 1894–1925*, Praha, Torst 1995, s. 39.
- 35** Průběžně docházelo k pozměňování názvu, hlavní – *Lumír* – zůstával po celou dobu, měnila se periodicitu (týdeník/měsíčník) a podnázev.
- 36** Jiří Karásek ze Lvovic, „Vzpomínky na počátek Moderní revue“, *Moderní revue* 1925, sv. 15, s. 15–25. Časopis vznikl spíše v důsledku níže popsanych okolností, nežli proto že bylo třeba zaplnit mezeru na „časopiseckém“ trhu.
- 37** Tamtéž, s. 16–18.
- 38** Přesto nebo právě proto je možné vyčíst z některých článků v časopisech i z dopisů psaných Arnoštem Procházkou – hlavním redaktorem *Moderní revue* – značnou skepsi vůči „konkurenčnímu“ tisku. Například v prvním svazku *Moderní revue* čteme: „Stačí ukázati na nový **Lumír** a srovnati jej s l. č. **Nivy** – a vidíte hned ten veliký rozdíl, jaký je mezi listem staré ‚zaručené‘ slávy a novým časopisem, jenž dosud zápasí o svou existenci. **Lumír** spokojeně se houpe na mělkých vodách pseudoidealismu, kdežto v **Nivě** jsou snahy o směry nejmodernější, největší umělecké raffinerie.“ (Jiří Karásek ze Lvovic a Arnošt Procházka, „Kritika. Časopisy“, *Moderní revue* 1895, sv. 1, s. 48.)
- 39** Dané dobové časopisy tehdy rozlišovaly texty pocházející z dnešního Nizozemska, označovaly je jako holandské, a texty původem z Vlámka, nizozemsky hovořící oblasti Belgie, ty označovaly jako vlámské.
- 40** „Čtenářům ‚Moderní revue‘“, *Moderní revue* 1984, sv. 1, editorial.
- 41** František Bílý, Fr. Ad. Šubert, Jaroslav Kamper et al., „Časopis ‚Lumír‘“, *Lumír* 34, 1905, č. 2, s. 104.
- 42** Anonym, „Feuilleton. Z beletrie nizozemské“, *Lumír* 20, 1892, č. 9, s. 107–108.
- 43** Český román vyšel v překladu Rudolfa Jordána Vonky v roce 1947.
- 44** Anonym, „Feuilleton. Z beletrie nizozemské“, s. 108.
- 45** Název knihy i jméno autora jsou v *Lumíru* chybně zapsány, *Gekhen* místo *Gekken* a Loogh místo Looy.
- 46** V posmrtně vydaném Procházkově souboru *Torsa veršů. Torsa prosy* (Praha, Ludvík Bradáč 1925) najdeme dokonce u básně „V tmách“ (s. 20) motto s jejím jménem, zřejmě veršem z její tvorby.
- 47** Pravděpodobně se jedná o jednu z črt, jež Frans Erens kromě kritiky psával, nevíme zatím z jakého díla nebo z kterého čísla *Nového průvodce* tento úryvek pochází.
- 48** U titulu českého znění je uvedeno, že fragment pochází z románu *Het Dorp*, román však nikdy nebyl vydán, viz marginální poznámka k textu na stránkách *De Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren*. Dostupné z: <http://www.dbnl.org/tekst/_nie002nieu05_01/_nie002nieu05_01_0032.php>. [4. 5. 2013]
- 49** Nizozemsky „De Conferentie“ publikovaná v *De Nieuwe Gids* 5, 1890, sv. 2, s. 1–11.
- 50** Nizozemsky vyšla jako „Een ziertje“ v *De Gids* 54, 1890, č. 1, s. 162–173.
- 51** Próza vyšla také in František Sekanina (ed.), *1000 nejkrásnějších novel. 1000 největších spisovatelů*, sv. 25, Praha, J. R. Vilímek [1911], tentokrát pod názvem „Dětská dušička“ v překladu J. Mužíka.
- 52** J. N. van Hall (ed.), *Dichters van dezen tijd 1882–1894*, Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon 1894.
- 53** Jaroslav Kamper, „Z literatury hollandské“, s. 175.
- 54** Z obsahu čísla *Moderní revue* není zřejmé, který z nich psal tuto část, ale víme-li, že Procházka překládal texty osmdesátníků, lze se domnívat, že autorství patří jemu.
- 55** [Arnošt Procházka], „Kritika. Knihy“, *Moderní revue* 1897, sv. 6, s. 30.
- 56** J. R. [Jean Rowalski], „Z našeho a cizího života. Literatura. Knihy dobrých autorů“, *Lumír* 33, 1905, č. 10, s. 483–484. Podle Vojtěcha Malínka (<malinek@ucl.cas.cz>. 12. února 2013, 19:53. E-mail) používal tehdy šifru J. R. Jean Rowalski, tedy Alexandr Bačkovský.
- 57** Nejedná se však o přehled definitivní, neboť s určitou pravděpodobností jsme mohli něco přehlédnout, nemluvě o tom, že naše bádání se zaměřilo pouze na periodika uvedená v části „Časopisy“.
- 58** Pseudonym Arnošta Procházky.